

BYUDJET TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI

D.Norboyeva

Jizzax politexnika instituti

Iqtisodiyot va menejment kafedrası o'qituvchisi

D.Nurullayeva

Kibersport fakulteti 501-24 guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida byudjet tizimining amaldagi holati, mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, byudjet tizimini takomillashtirishning asosiy yo'nalishlari va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri ilmiy asosda yoritilgan.

Kalit so'zlar: byudjet tizimi, fiskal siyosat, davlat xarajatlari, byudjet intizomi, mahalliy byudjetlar, samaradorlik.

Annotation: This article analyzes the current state of the budget system in the Republic of Uzbekistan, existing problems and ways to eliminate them. Also, the main directions of improving the budget system and their impact on economic efficiency are covered on a scientific basis.

Key words: budget system, fiscal policy, government spending, budget discipline, local budgets, efficiency.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida davlat moliyasini boshqarishda byudjet tizimi alohida o'rin egallaydi. U davlatning ijtimoiy-iqtisodiy vazifalarini moliyalashtirish, fiskal siyosatni amalga oshirish va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash vositasi hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar davlat moliyasi tizimini, xususan byudjet tizimini modernizatsiya qilishni talab etmoqda. Shu boisdan ham byudjet tizimini takomillashtirish hozirgi davrning dolzarb masalalaridan biridir.

Byudjet tizimi – bu davlatning moliyaviy resurslarini shakllantirish va ulardan foydalanish mexanizmlarini o'z ichiga olgan moliyaviy mexanizmdir. O'zbekistonda byudjet tizimi quyidagi bosqichlardan iborat:

- Respublika byudjeti;
- Qoraqalpog'iston Respublikasi byudjeti;
- Viloyatlar va Toshkent shahri byudjetlari;
- Tuman va shahar byudjetlari;
- Davlat maqsadli jamg'armalari byudjetlari.

Bu bosqichlar o'zaro vertikal va gorizontal bog'liqlikka ega bo'lib, ularning har biri moliyaviy mustaqillikka intilishi kerak.

O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimida quyidagi asosiy muammolar mavjud:

- **Byudjet intizomining sustligi:** Byudjet mablag'larining maqsadsiz ishlatilishi holatlari hali-hanuz uchrab turibdi.
- **Mahalliy byudjetlarning moliyaviy mustaqilligi past:** Mahalliy darajadagi byudjetlarning markaziy byudjetdan yuqori darajada qaramligi ularning tashabbuskorligini cheklaydi.
- **Byudjet xarajatlarining samaradorligi past:** Ajratilayotgan mablag'lar iqtisodiy natijaga yetarlicha ta'sir ko'rsatmayapti.
- **Soliq va bojxona tushumlarining barqaror emasligi:** Soliq bazasining torligi byudjet daromadlarini barqaror shakllantirishga to'sqinlik qilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi byudjet tizimini takomillashtirish uchun quyidagi yo'nalishlarda islohotlar zarur:

Byudjet intizomini kuchaytirish

- Byudjet mablag‘larining sarflanishini doimiy nazorat qilish;
- Avtomatlashtirilgan byudjet monitoring tizimlarini joriy etish;
- Hisobot berish tartiblarini qat’iylashtirish.

Mahalliy byudjetlarning moliyaviy mustaqilligini oshirish

- Mahalliy soliq manbalarini kengaytirish;
- Mahalliy hokimiyatlarga byudjet tuzish vakolatlarini ko‘proq berish;
- Transferlar mexanizmini qayta ko‘rib chiqish.

Xarajatlar samaradorligini oshirish

- Davlat xarajatlarining iqtisodiy tahlilini yo‘lga qo‘yish;
- Loyihalarga ajratiladigan mablag‘lar ustidan samaradorlik asosida tanlov asosida ajratish;
- Natijadorlikka yo‘naltirilgan byudjet tamoyillarini joriy etish.

Soliq va bojxona tizimini isloh qilish

- Soliq bazasini kengaytirish va soyadagi iqtisodiyot hajmini qisqartirish;
- Raqamli texnologiyalar asosida soliq yig‘imlarini optimallashtirish;
- Soliq yuki adolatli taqsimotini ta‘minlash.

Raqamli byudjet boshqaruvi tizimini joriy qilish

- “E-byudjet” tizimini barcha bosqichlarga joriy etish;
- Xarajatlar va daromadlar prognozini avtomatlashtirish;
- Sun‘iy intellekt asosidagi tahlil vositalaridan foydalanish.

Byudjet tizimining takomillashuvi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta’siri

Byudjet tizimini yuqoridagi yo‘nalishlar asosida takomillashtirish quyidagi natijalarga olib keladi:

- Davlat xarajatlari ochiqligi va shaffofligini ta‘minlaydi;
- Mahalliy hokimiyatlar tashabbusini kuchaytiradi;
- Moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi;
- Investitsion muhit yaxshilanadi;
- Ijtimoiy himoya tizimi barqaror moliyaviy asosda rivojlanadi.

Xulosa

O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini modernizatsiya qilish, hududlar o‘rtasidagi tengsizlikni kamaytirish va fiskal barqarorlikni ta‘minlash uchun byudjet tizimini chuqur takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Maqolada ko‘rsatib o‘tilgan yo‘nalishlar orqali byudjet tizimini yanada zamonaviy va samarali tizimga aylantirish mumkin. Ayniqsa, byudjet intizomi, mahalliy byudjetlar mustaqilligi va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi byudjet boshqaruvining sifatini keskin oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Byudjet Kodeksi (2020-yilgi tahrir).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarorlari va farmonlari (2022–2024-yillar).
3. Jahon banki – “Public Expenditure Review: Uzbekistan” (2023).
4. Moliya vazirligi axborotnomalari va statistik hisobotlari.
5. Xudoyberganov Q., Axmedova L. – “Davlat moliyasi” darsligi. Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.
6. OECD – “Budgeting Practices and Procedures in OECD Countries”, 2022.